Колись, ще не за моєї пам’яті, виселок, який нині став селом, звався Старим Рудником і в цьому навіть був свій, як тепер модно казати, шарм, адже в нас і справді з давніх-давен був рудник. У чорта на куличках, як тоді казали. Але це якщо дивитися з центру гірничого басейна, з тамтешньої дзвіниці на нашу окраїну. Тоді ми й справді далеко. Рудник той був ближче не до Кривого Рогу, неофіційної столиці залізного краю, а до сільськогосподарської зони, адже нас з усіх боків обступали поля. А до гірницької столиці було їхати та їхати. Тож коли старий рудник закрили, гірники не стали нікуди перебиратися, а перекваліфікувалися — це було простіше, та й житло не доводилось міняти, — з підземних робітників на наземних, себто хліборобів. І вчорашні рудокопи зайнялися землею. Ще й які з них селяни повиходили! А виселок з часом перетворився на село і тоді ж отримав нове ймення — Зелена Долина. Але старожили, які доживали віку, вперто його йменували по-своєму і якщо хто питав до нас дорогу, дивувалися:

— Зелена Долина, кажете? Щось я тутечки такої не пом’ятаю. Та й зелені в нас малувато, край, самі бачите, степовий, сухий… А-а, стривайте!.. Дак це ж Старий Рудник? Так би одразу й починали… Оце ви і є в Старому Руднику, який нині зветься Зеленою Долиною.

Але вона тіко звалася так, насправді ж Зелена Долина не завжди була зеленою. Хіба по ранній весні та дощового літа, що вряди-годи випадали в наших краях. А причина тому — суховії. Часті гості, в наших південних, бідних на воду, степах…

Річки чи бодай озера — і в помині, підземні води не близько, тож і колодязі в нас глибо-оченькі, скажу вам! Та й вони не завжди наповнюються рятівною вологою. А вже як надходила суш (а вона у нас з’являється, як за графіком — щоліта), в колодязях взагалі зникала вода. Єдина надія на привізну, але хіба її в цистернах навозишся? Людям ще сяк-так, а худобі? А землі?

І все ж ми гордо величали своє село Зеленою Долиною, а старожили вперто — Старим Рудником. Як і мій дідусь Гурій (його односельці звали Гурком). В молодості він гірникував, тож його по-вуличному прозивали Гірником. Гурком-Гірником. А коли й Обушком. По-всякому. Коли я застав його, він уже розмінював восьмий десяток, але ще бігав прудко — маленький і сухенький. "Наче пропелер в Гурка із заду встромлений", — казали про нього, дивуючись його невгамовності.

Про старий рудник та як він коли замолоду обушком під землею цюкав, дідусь мій міг згадувати без угаву. А що вже казок різних знав, переказів, легенд, бувальщин — не переслухаєш! Тільки спробуй розібратися, де він правду подає на-гора, а де для красного слівця щось вверне. Може тому дідуся мого величали казкарем, тож до його оповідок, що їх величали теревенями чи й баляндрасіями, не дуже й прислухалися. Хай дітям, мовляв, баїть, а ми вже повиростали з безштаньків.

Та тільки-но в наші краї надходила суш (а вона до нас завжди приходила з півночі, як учені пояснюють — сухе континентальне повітря з північних широт дорогою добре прогрівається і вже в нас палить немилосердно, ось тоді й міліли колодязі, висихали джерела й репалась земля, а в степах розбійничали суховії), односельці ні-ні та й зверталися до Гурка-Гірника:

— Ти б погуторив, Гурку, зі своїм звіром, га? Хай дасть води — горимо ж…

— Еге, як тривога — так і до Бога, — задоволено, що його не забули, озивався старий. — А то — казочки, баєчки Обушка… А припекло, так і за мого звіра згадали. Гаразд, гаразд, піду вже до нього просити водиці. Він хоч і звір, а душа в нього добра — не відмовить.

— А хіба душі в звірів бувають? — як чорт із шкатулки вистрибував я із своїм запитанням скептичним.

— У доброго звіра — так. Душі немає лише в поганих людей.

Звіра того дивного, з яким буцімто знався мій дідусь, звали теж дивно: Індрик. Це тутешнє якесь ймення. Не наше. Тож у нього ніхто й не вірив, а з дідових баляндрасів про доброго звіра кепкували й посміювались допоки, правда, не з’являлася суш. Бо тоді сміхунам-реготунам та кепкувальникам і зациплювало. Хоч, як по правді сказати, чудернацького дідового Індрика навіть з давнезних людей ніхто в живі очі не бачив, але дід божився та заприсягався, що звір таки насправді є. "У матінки-природи" — додавав. А не бачив його ніхто тільки тому, що те фантастичне створіння живе і трудиться під землею: а на світі білому хіба що раз на сто років з’являється.

Дід мій по сій причині так його жодного разу й не вздрів.

— Хоч чути, як він товчеться під землею — чув, — зізнавався. — А бачити — не уподобився, то й не лицезрів.

А мене, малий був та дурний, наче хто підштрикував жигалом.

— То як же ти його знаєш, якщо не бачив.

Я думав, що цим запитанням зажену діда на слизьке, але виходило навпаки, дід мене з моїм юнацьким, щоб не сказати зеленим максималізмом на лопатки клав.

— А грому теж ніхто й ніколи не бачив, га? Г-га-а??? — аж ревів торжествуюче. — А він — є. І всі чують, як гримить.

І цим обеззброював мене, бо ж і справді грому ніхто й ніколи не бачив, а тільки чув.

— Ось так і звір Індрик, — додавав дід переможено, що втер носа підростаючому поколінню. — А чути його всі чули, хто в підземеллі

бував. Мені про нього ще старі рудокопи баяли, як я молодим біля них з обушком починав. І вчили мене Індрика шанувати, бо він добрий звір, хоч і на змія схожий — виглядом своїм та парсуною. Тулубище, передавали, в нього здоро-ове-енне та довге, як ото в Змія Горинича. Тіко трохи менше. Та ще має дві пари лап — з отакезними кігтями. Ними й гребеться в землі, як кріт-сліпець. А морда в нього, як у коняки. Довга така. А над лобом — ріг гострий та преміцний. Ним він і риє…

— Що… риє?

— Дак кажу ж, землю! Дірки риє, ходи-нори. Дорогу, одне слово, воді торує, якою вона й тече. Індриковими ходами. Щоб ти знав, Індрик дуже любить землю і тому в посуху рятує її. Напуває кожну бадилиночку, до кожного корінчика водицю підводить — ось чому на землі все росте й зеленіє. І в колодязі він воду посилає. От! А хто з нього, дурний, сміється, він таким і не допомагає. Як образиться, то в інші краї перебереться, де його шанують. У них тогді і вода, і земля зелена, і всяке зело родить. А в недобрих людей — одна суш. А жити Індрик полюбляє в рудниках та шахтах. А найпаче в старих виробках. Гірникам, котрі, як і він, у землі риються, завсігди допомагає, бо їх за братів своїх вважає…

Збиратися до Індрика — о, то був цілий ритуал! — дід починав ще опівдні. Неодмінно одягав празникову вишиванку, у якій виходив у поле на жнива чи косовицю, натягував стару гірницьку каску, в одну руку брав обушок (то — реліквія — якось її хотіли забрати до музею, але дід не дав: після моєї смерті, сказав), у другу ліхтар "летюча миша" і йшов за село до гори. Де терикони вже починаються.

І всі знали, куди зібрався дід Гурко-Гірник, він же Обушок, і бажали йому удачі. Під горою, де глодом та колючою акацією заросло звалище породи, була печера, з якої, казали, потаємний хід вів у старий рудник, але того ходу ніхто, крім мого діда, вже не знав. Інші боялися й потикатися в печерку, бо там потріскувало й часто обвалювалося так, що аж земля дрижала й гуділа — не довго й до біди.

Дід ішов до свого звіра під вечір, а повертався вранці. Як сходило сонце. Я чи не всю ніч, доки солодкий сон не зліплював мені повіки, за нього хвилювався — як він там у старій печері, де кожну мить може склепіння обвалитися чи яке чудисько із старого рудника виповзе… Жах, жах!.. З печери, власне, з таємничої і страшкувато-жахної дірки в підземеллі гори завжди віяло прілістю та якимось не нашим духом… Там часто щось стогнало й волало — старі гірники, які ще були живі, казали, що то душі тих рудокопів, що їх у штреках позавалювало, прохають визволити їх з полону… Було моторошно навіть близько підходити до тієї діромахи і я віддалеки дідуся очікував, дивуючись, який він, виявляється, сміливий, якщо на всю ніч забрався в оте Богом і людьми забуте підземелля, де тільки кажани й водяться. Ну, хіба ще різна нечисть, на кшталт, чортів та духів…

Вранці, ні світ, ні зоря, я біг до печери і чекав діда на безпечній відстані. І ось по якомусь часі в заростях глоду та колючої акації, де ще зберігалися передранкові сутінки і де щовечора всідалися спати ворони та граки, з’являвся вогник. Він плив над землею. Ляк мене не полишав, хоч я й знав, що то вогник дідусевої "летючої миші". Та ось він виходив з-за глоду на галявину, гасив ліхтар, переводив подих.

— Що ти там робив усю ніч?

— А нічого, — спроквола одказував дід. — Сидів.

— Чого сидів?

— А того, — вже сердився дід. — Згадував. Старих гірників, усіх, з ким довелося під землею обушком помахати. А найперше тих, хто так і не повернувся з підземелля на поверхню, хто в глибокій лаві навічно під обвалами зостався… Бесідував з ними…

Мені ще лячніше ставало.

— З мертвими?

— А вони для мене завсігди живі.

— Індрика… б-бачив?

— Бачити не бачив, а чути, як він у землі товчеться, чув, — чесно одказував дід. — І коли попрохав його дати нам воду, так щось як завовтузилося в глибині старого рудника — аж земля задрижала. Почув, значить, мене Індрик.

— А коли б тебе завалило?

— Із старими гірниками за кумпанію тоді б зостався.

Найдивнішим було те, що через день-два після дідових відвідин печери та "розмови" з Індриком, у наших обмілілих колодязях починала з’являтися вода. А ще через день задував вітрисько, пливли хмари і в наші спечені степи нарешті приходила благодатна волога.

Доброго діда мого, трохи дивакуватого, але щирого, вже давним-давно немає на цьому світі — упокоївся, як і заповідав на старому, вже забутому гірницькому кладовищі серед товаришів своїх, рудокопів. І ніхто звідтоді до Індрика не ходить, а суховії в наші краї налітають і налітають, і тоді від них спасу немає… Іноді хтось із старих, бувало, й згадає мого предка.

— Ех, нема Гурка-Обушка, нема кому й до підземного звіра сходити та води в нього попрохати…

І я так при нагоді кажу, а онук з мене сміється (а він вчений дуже, на відмінно школу закінчив, до інституту вступив).

— Не вигадуй, діду, — відмахується, — казочок. Ніякого звіра Індрика в старому руднику не було й немає, — то все гірницький фольклор. А воду нам в цистернах привозять. І взагалі, як радить Мічурін, не треба чекати милостей від природи, взяти їх у неї — наше завдання.

— Мене теж, як малим був, такої велемудрості в школі навчали, — кажу. — Та тільки правий один гуморист, який в’їдливо зауважив: ми вже стільки взяли в природи, що нам нічого од неї чекати милостей.

А якось, коли почала дозоляти чергова суш, не втерпів і зважився піти до гори. Якщо й не до Індрика, то хоч до забутого — якщо він зберігся, — лазу старого рудника. Якраз того дня минало сторіччя від дня народження дідуся — я й зібрався під горою його пом’янути. Взяв баклагу — стару, ще дідову, — налив у неї домашнього червоного винця, яке дід мій любив, каску його прихопив та обушок у ранзі реліквії (другодні я мав відвезти обушок до гірницького музею), та й пішов — нікому не сказавши й слова куди. Якщо раптом завалить мене — така, думаю, доля моя… А боятися мені ніби й нічого — життя вже прожите.

Попошукав у заростях глоду, — а заросло там! — вхід до печери, що його пам’ятав ще з дитячих літ, коли бігав туди зустрічати діда, але так і не здибав його. Чи завалився, чи не знайшов… Досидів на каменюці, що лежить там з давніх часів, пожурився, діда згадуючи. Випив нахильці з баклаги — за помин дідової душі, який все життя працював під землею, а тепер туди назавжди перебрався… Індрика згадав — де ти, подумки питаю, — добрий звіре, що колись рятував нас від спраги? Колодязі висихають, земля репається — хто тепер нашу землю рятуватиме? Як нам далі бути — одну цистерну води на тиждень привезуть — хоч пий, хоч дивися… Сиджу, вино пригублюю та з дідом подумки балакаю, то з Індриком. Його вже ніхто в наших краях і не згадував, бо жив він у пам’яті доти, доки ще кахикали гірники-рудокопи. А як вони перебралися на гірницьке кладовище і лежать там, усіма забуті, і могили їхні позападали, а де і з землею зрівнялися та густими степовими травами позаростали, то й Індрика в наших краях забули.

Теперішню молодь якісь патріархальні індрики не цікавлять. У неї своє життя і свої… Ні, не герої, на жаль, а — кумири, безголосі випендрики з сучасної естради…

Сиджу, аж гульк! — під землею, де гора, щось наче заворушилося, аж дерева зашуміли. А тоді як загуде! Як задрижить, затрясеться! Потім там ніби щось заворушилося, повертаючись, зітхнуло тяжко так.

Схопився я, проте не тікаю. Не в тому я віці, щоб значить, боятися. Та й чого боятися, як найбільша небезпека кожної людини — смерть — уже стоїть у мене за плечима. Чекає свого часу. То хоч бійся, хоч не бійся, а її, з косою, не минути, бо інакше й смерті не було б.

Коли це вдруге як задрижить, біля підошви гори чорна змія вихилясом-вихилясом, вгору пара вдарила і в тій парі якась мара з’явилася. Голова наче коняча, видовжена. Де це, думаю, в заростях глоду кінь міг узятися? Зир-глип, а на лобі в того чудиська гострий ріг. А далі мовби зміїне тулубище. А, може, то мені такечки здалося?

Промайнуло те видиво і зникло. Лупнув я, протер очі — чи не сплю бува? Ще глипнув на ту мару, конячу голову з гострим рогом на лобі та зміїним тулубищем, — а на тім місці, на галявці біля глоду коник пасеться. Чи не нашого сільпо гнідко? Щось схожий… Підняв він голову, пирхнув, на мене подивився, як мені здалося, уважно. І наче підморгнув… І в мене щось як мороз по спині пішов — виходить, я ще не розучився, слава Богу, боятися. Очі в нього великі, вологі і такі печальні, сумні та журливі. Як дивився на мене, то наче хотів щось мені повідати, а в очах його навколишній світ плив… Тепер я думаю, що то й не кінь був, то Індрек мені з’явився. Ото років, мабуть, сто минуло, як він востаннє вигулькував у світі білому… От і вдруге з’явився.

Нікому я про те видиво не розповідав. Кінь той у ранковому тумані на моїх очах зник, наче крізь землю провалився. Тож я й промовчав, аби молоді з моєї старості не сміялися, вони тепер, крім бізнесу та балачок

як пошвидше заробити не працюючи, вже ні про що не говорять… Але другодні — повірите? — в колодязях Зеленої Долини почала з’являтися вода.

Онук мій аж у долоні заплескав.

— Природа відновлює рівновагу, — каже. — А ти — Індрик, Індрик…

"Еге, відновила б вона, якби я не сходив до Індрика", — подумав, а вголос сказав:

— А хіба Індрик не природа?

— Ну… в принципі, звичайно, так, — змушений був погодитись мій вчений онук, молодий та ранній. Озирнувшись, раптом шепнув: — Я знаю, ти вчора ходив до відвалів, де колись виробки старого рудника починалися. Ходив, кажу, а сьогодні в наших колодязях почала з’являтися вода. То в Індрика й справді добра душа?

— Добра, — одказую, — тільки шкода, що ми до природи буваємо недобрими.

— Ти маєш рацію, діду, — повагавшись, онук ще шепнув: — Чуєш, на всяк випадок не поривай з ним зв’язків… У природи ми вже стільки взяли, що й справді нам нічого від неї чекати милостей… До Індрика ще твій дід ходив, а ти у діда свого вчився, віру його переймав…

— Кому зараз потрібна дідова віра? — я питав не онука, я нікого взагалі не питав, я просто бідкався. У простір. — Ніхто вже, мабуть, не вірить. Дідівське та батьківське вже щезло із століттям. А без віри й душі немає. Навіть у звіра, що вже за людину казати.

Ще через день, як я нарешті зібрався відвезти в місто дідів обушок (давно вже обіцяв подарувати тамтешньому музею та шкода було з

пам’яттю про діда розлучатися) на Зелену Долину, спечену суховіями (добрий місяць відлютувала шквара в наших краях, згубивши ледь чи не половину врожаю) нарешті посунули чорно-сизі хмари.

Схоже було на те, що під небесним шатром затівалося щось на кшталт тривалого чи не цілодобового обложного дощу.

Дорогами й путівцями кушпелили вітри, женучи хмари чорного пилу, там і там закрутилися вихори.

Сонце, ще вчора спопеляюче в голому небі, сьогодні то вигулькувало з-за хмар, вже зовсім не пряжне, то знову в них ховалося.

Прибита пилом край шляху кукурудза, відчувши в повітрі вологу, піднімала й розправляла широке листя.

В кукурудзі, неподалік асфальтівки, якою котив наш автобус, стояв знайомий сільповський кінь Митько, він уже певно встиг наїстися дармовщини — ач, як набив пузило! — і тепер задоволено підставляв голову і всього себе навстріч прохолодному вітерцю. З минулого літа він пасся, де хотів і скільки хотів, і ніде для нього не існувало заборонених зон і території. Проробивши в сільпо все своє коняче життя, він нарешті був відпущений на заслужений…

Я помахав йому з вікна автобуса. У відповідь Митько махнув мені головою — щасливої, мовляв, дороги…

І все ж, гуцикаючи на сидінні (асфальтівку вже бозна коли в останній раз лагодили), я притискував до колін дідів обушок, замотаний у стару сорочку і вперто думав, що позавчора, біля гори, де позаростали глодом відвали, вибравшись у наш світ на межі двох століть, мені все ж таки явився Індрик. Просто він був дещо схожим на нашого сільповського коня Митька — такий же добрий, і такий же трудяга. Як і всі в нашому краї.

Добра, одне слово, душа, хоч він і звір.